

Z PROBLEMATYKI KALK JĘZYKOWYCH W TERMINOLOGII ANATOMICZNEJ (NA MATERIALE CHORWACKIM)

BARBARA POPIOLEK

Uniwersytet Jagielloński

Językoznawstwo chorwackie nie posiada żadnego całościowego opracowania z zakresu terminologii anatomicznej. Poza nielicznymi artykułami dotyczącymi pojedynczych nazw anatomicznych w języku chorwackim nie ma jak dotąd na gruncie chorwackim pracy wyczerpująco omawiającej to zagadnienie. Nawet nazewnictwo potoczne z tej dziedziny nie doczekało się szerszego naukowego opracowania. Leksyką anatomiczną zajął się jedynie Vladimir Loknar, który jest autorem kilkunastu artykułów dotyczących terminologii i słownictwa medycznego. Artykuły te zamieszczone były w zagrzebskim piśmie medycznym „Liječnički vjesnik” oraz w czasopiśmie językoznawczym „Jezik”. Zostały później opublikowane w pracy pt. *Teme iz medicinskog nazivlja* (Loknar 1988). Loknar, zajmując się terminologią anatomiczną, zwrócił także uwagę na zagadnienie kalk językowych. Terminologią anatomiczną zajmowała się również pisząca te słowa (Popiołek 2001). Rezultatem tych prac jest monografia *Terminologia anatomiczna chorwacka i serbska. Kształtowanie się jej i funkcjonowanie we współczesnych językach* (Popiołek 2003).

Wpływy, jakim podlegała Chorwacja w swej burzliwej historii, różnorakie kontakty polityczne, gospodarcze i kulturowe znalazły swoje odbicie także w sferze językowej. Stąd też zainteresowanie lingwistów problematyką kontaktów językowych silnie zaznacza się w pracach na temat zapożyczeń. Jednak, podobnie jak w wielu innych krajach, zagadnienie kalk językowych nadal stanowi marginalną część tego typu opracowań. Pierwsze wzmianki o kalkach językowych pojawiają się w pracach, które dotyczą niemieckich zapożyczeń, ale ich autorzy zetknęli się również z problemem kalkowania (Trivunac 1937; Schneeweis 1960). Badania nad kalkami w języku serbsko-chorwackim, a następnie językach chorwackim i serbskim zapoczątkował niemiecki językoznawca Matthias Rammelmeyer, który napisał pierwszą obszerną monografię na temat replik *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung* (Rammelmeyer 1975). W swojej pracy skupił się on jedynie na kalkach leksykalnych, pomijając kalki składniowe i frazeologiczne. O włoskich wpływach, a wśród nich i o kalkach językowych pisali Fran Kurelac oraz Vojmir Vinja (Vinja 1951). Język włoski, którego wpływ najwyraźniej zaznacza się w okresie od XVI do XVIII wieku, często przyjmował rolę języka pośrednika pomiędzy łaciną a językiem chorwackim. Natomiast badaniem oddziaływania języka węgierskiego na chorwacki zajął się węgierski językoznawca István Nyomárkay (Nyomárkay 1984). Język węgierski jest źródłem licznych zapożyczeń, ale od drugiej połowy XIX wieku, zaczął oddziaływać też w zakresie powstawania replik, nie tylko jako wzór, ale także jako język

pośredniczący w procesie kalkowania z innych języków: niemieckiego, łacińskiego czy języków słowiańskich. Kalki z języka francuskiego (obok kalk z języka angielskiego i niemieckiego) omawia Vesna Muhvić-Dimanovski (Muhvić-Dimanovski 1988; 1996). Problematyką kalkowania w języku chorwackim zajmowali się również Žarko Muljačić (Muljačić 1968) Stjepan Babić (Babić 1980) oraz Marija Turk i Helena Pavletić (Turk – Pavletić 1999).

Pomimo bogatej literatury teoretycznej na temat kalk językowych zdaniem wielu badaczy dotychczasowy stan badań nad tym zagadnieniem jest wciąż niezadowolający, a w poglądach dotyczących podziału i klasyfikacji ciągle istnieją znaczne rozbieżności. Pierwsza wątpliwość, jaka nasuwa się przy badaniu kalk językowych to problem ich identyfikacji. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w kolejnych próbach uściślenia terminologii i znacznie różniących się od siebie propozycjach klasyfikacji. Wielu badaczy za kalki uznaje tylko bezpośrednie tłumaczenia wzorów, pomijając konstrukcje składniowe i morfologiczne, inni zaś odróżniają zapożyczenia od kalk, a hybrydy zaliczają do kategorii zapożyczeń²⁹. Kryteria stosowane przez większość badaczy przy identyfikacji kalk są bardzo zbliżone, ale opracowanie uniwersalnej metody do wykrywania tego typu struktur w różnych językach jest raczej niemożliwe. Często zdarzają się przypadki błędnego uznania leksemu za kalkę. Zwraca to naszą uwagę na złożoność problemu istoty kalkowania i ustalenia samej definicji kalki językowej. Badając ten problem, trzeba mieć na uwadze, że termin kalka jest pojęciem dość szerokim. W tym artykule zostanie przyjęte takie rozumienie tego terminu, jakie zaproponowali autorzy *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego*: „Kalka językowa (klisza, refleks) – wyraz, wyrażenie utworzone za pomocą rodzimych elementów językowych według wzoru semantycznego języka obcego” (EJO 1993: 255).

Badania nad kalkami łączą się ściśle z tworzeniem definicji poszczególnych typów i kategorii tych struktur językowych. Zgodnie z poniżej przedstawioną klasyfikacją polskiego językoznawcy Jerzego Obary (Obara 1989) rozróżniamy³⁰:

I. Kalki leksykalne (strukturalne i semantyczne)

1. Kalki leksykalne strukturalne:

- a) kalki leksykalne strukturalne dokładne – kalki oddające w sposób dokładny nie tylko obcą budowę: rdzenie, prefiksy i sufiksy, ale i znaczenie obcego wzoru;
- b) kalki leksykalne strukturalne niedokładne – kalki oddające w sposób niedokładny budowę lub znaczenie obcego wzoru, stąd też w obrębie tego typu można wyróżnić kalki niedokładne ze względu na:
 - budowę;
 - znaczenie;
 - budowę i znaczenie;
- c) półkalki – częściowe kopiowanie obcego wzoru i częściowe przejęcie elementów obcych bez tłumaczenia;
- d) wyrazy-zamienniki – brak zależności budowy od obcego wzoru.

²⁹ Szerzej na ten temat wypowiada się J. Obara (Obara 1989), tam także znajduje się wykaz najważniejszych pozycji omawiających kwestie teoretyczne.

³⁰ J. Obara wymienia więcej kategorii kalk językowych, ale w analizowanym materiale nie znalazły się przykłady je ilustrujące.

2. Kalki leksykalne semantyczne:

- a) synonimiczne – rodzime leksemy pod wpływem obcych odpowiedników semantycznych posiadających więcej niż jedno znaczenie przejmują dodatkowe znaczenie, którego wcześniej nie posiadały;
- b) substytucyjne – rodzime leksemy uzyskały nowe znaczenie nie od tych samych semantycznych odpowiedników obcych, ale od wzorów o podobnej budowie słowotwórczej posiadających jedno inne znaczenie;
- c) homofoniczne – uzyskujące nowe znaczenie od jednoznacznych wyrazów obcych o podobnym brzmieniu;
- d) homologiczne – uzyskujące nowe znaczenie od jednoznacznych wyrazów obcych o podobnej budowie graficznej;
- e) homonimiczne.

II. Kalki frazeologiczne – związki wyrazowe, idiomy, przysłowia będące kopiami obcych wzorów. Ze względu na rodzaj komponentów tworzących kalki frazeologiczne można wyróżnić:

- 1) dokładne – o niewymienialnym składzie komponentów, których znaczenie nie jest sumą znaczeń poszczególnych komponentów;
- 2) niedokładne – niedokładnie skopiowane wzory, a odstępstwa dotyczą: znaczenia, budowy, budowy i znaczenia;
- 3) związki tworzone doraźnie, nie mające charakteru metaforycznego, o wymienialnym składzie komponentów.

III. Kalki gramatyczne (morfologiczne i składniowe)

- 1) kalki morfologiczne:
 - a) kopiowanie wyrażenia formy czasu;
 - b) inny sposób wyrażania określonej formy w języku naśladowującym wzór;
 - c) zanik pewnych kategorii pod wpływem obcym.
- 2) kalki składniowe:
 - a) kalki obcych konstrukcji składniowych.
 - b) zmiana szyku wyrazów w zdaniu pod wpływem obcym np. w języku polskim tworzenie konstrukcji z orzecznikiem na końcu pod wpływem niemieckim (łacińskim);
 - c) wzbogacenie wyrazu o nową funkcję syntaktyczną pod wpływem obcego wzoru;
 - d) użycie innej formy pod wpływem obcym niż stosowana dotychczas w danym języku.

Interesującą próbę typologii opracowała chorwacka badaczka Vesna Muhvić-Dimanovski (Muhvić-Dimanovski 1988). Zarówno J. Obara, jak i V. Muhvić-Dimanovski, tworząc własne klasyfikacje, oparli się na wcześniejszych pracach teoretycznych.

Pomimo że większość terminów anatomicznych to nazwy rodzime, to jednak duża część terminologii anatomicznej bazuje na językach obcych zarówno w warstwie zapożyczeń właściwych, jak i kalk językowych. Zwraca uwagę duża liczba terminów będących kalkami z łaciny lub języka niemieckiego. Niejednokrotnie bardzo trudno jest jednoznacznie określić, czy dany leksem jest rzeczywiście kalką oraz który z języków brał bezpośredni udział w jego powstaniu. Jak zostało to już wcześniej zauważone, jedną z trudniejszych kwestii jest problem

identyfikacji jednostek leksykalnych powstałych w wyniku kalkowania, tzn. stwierdzenie, czy jest to rzeczywiście kalka, czy może wyraz rodzimy, a to ze względu na fakt, że, jak twierdzą Turk i Pavletić, każda właściwie kalka jest potencjalną formą rodzimą, dla której wzór obcy stał się bodźcem do powstania (Turk – Pavletić 1999: 373).

Ogromne znaczenie w procesie identyfikacji kalk ma aspekt kulturowy i socjolingwistyczny, ale nie mniejsze także morfologia i struktura języka, z którego przejmowany jest wzór. W procesie kalkowania do języka chorwackiego uczestniczyło kilka języków. Podczas tworzenia terminologii naukowej ważną rolę odegrały łacina, język włoski, niemiecki, czeski i węgierski, a w drugiej połowie XX wieku angielski (Turk – Pavletić 1999: 363). Języki te albo same pełniły rolę dawcy modelu, albo pośredniczyły w jego przekazywaniu z innego języka. W tworzeniu chorwackiej terminologii anatomicznej znaczącą rolę odegrał język niemiecki³¹, pomimo niewątpliwego wpływu języka łacińskiego na tę dziedzinę nauki, którego do początku XIX wieku prawie wyłącznie używano w medycynie na ziemiach południowosłowiańskich.

Bezsprzecznie język niemiecki jest jednym z języków, który wywarł silny wpływ na leksykę języka chorwackiego przede wszystkim poprzez zapożyczenia. Odegrał ogromną rolę także w kształtowaniu się chorwackiej terminologii naukowej, w tym również anatomicznej. Jako język był wzorem (językiem-dawcą) dla licznych kalk językowych lub też językiem pośredniczącym w kalkowaniu z innych języków (Muhvić-Dimanovski 1996).

W niniejszym artykule podstawą analizy są terminy wyekscerpowane z podręczników szkolnych biologii i anatomii dla szkół średnich, które zostały wydane w Chorwacji w latach 90-tych XX wieku. Opieram się przede wszystkim na dwóch pracach (Regula – Slijepčević 1996; MAA 1992). Cały badany materiał zawiera około 250 jednostek leksykalnych.

W materiale tu opracowanym znalazły się tylko wybrane jednostki leksykalne reprezentujące w większości grupę kalk leksykalnych strukturalnych, dlatego są one klasyfikowane tylko w oparciu o kryterium budowy. Omawiane tu leksemy zostały pogrupowane według kryterium pochodzenia³².

A) zapożyczenia z języka niemieckiego:

- jednowyrazowe (wśród nich znajdują się różne typy derywatów):

natkoljenica ‘udo’ (niem. *Oberschenkel*)³³

potkoljenica ‘podudzie’ (niem. *Unterschenkel*)

kažiprst ‘palec wskazujący (wskaziciel)’ (niem. *Zeigefinger*)

zglobomaz ‘maż stawowa’ (niem. *Gelenkschmiere*)

žučovod ‘przewód żółciowy’ (niem. *Gallengang*)

mokračovod ‘moczowód’ (niem. *Harnleiter*)

³¹ Chorwacja przez wieki znajdowała się w kręgach kultury niemieckiej, stąd język ten oddziaływał na każdą prawie dziedzinę życia. Wpływy języka niemieckiego na język chorwacki zaznaczają się stosunkowo wcześnie. Mówi się o trzech okresach wpływów niemieckich: pierwszy – do wyboru Ferdynanda na króla Chorwacji, kolejny – od początku wieku XVI do czasów odrodzenia narodowego i ostatni od okresu odrodzenia do czasów współczesnych. Wpływ niemieckiego słabnie dopiero w drugiej połowie XX wieku (po 1945 roku).

³² Należy zaznaczyć, że w niektórych przypadkach ustalenie języka-dawcy jest trudne, ponieważ nie ma pewności, czy mamy do czynienia np. z bezpośrednim zapożyczeniem z języka łacińskiego, czy może dana struktura została przejęta za pośrednictwem języka niemieckiego.

³³ Wszystkie nazwy zostały zweryfikowane w leksykonie medycznym (LM 1971).

- dwuwyrzowe – o schemacie: przymiotnik + rzeczownik:
 - prśni koš* ‘klatka piersiowa’ (niem. *Brustkorb*)
 - gornji trbuh* ‘nadbrzusze’ (niem. *Oberbauch*)
 - donji trbuh* ‘podbrzusze’ (niem. *Unterbauch*)
 - klinasta kost* ‘kość klinowa’ (niem. *Keilbein*)
 - sitasta kost* ‘kość sitowa’ (niem. *Siebbein*)
 - prсна kost* ‘mostek’ (niem. *Brustbein*)
 - sjedna kost* ‘kość kulszowa’ (niem. *Sitzbein*)
 - petna kost* ‘kość piętowa’ (niem. *Fersenbein*)
 - mliječni zub* ‘ząb mleczny’ (niem. *Milchzahn*)
 - čeljusni zglob* ‘staw skroniowo-zuchwowy’ (niem. *Kiefergelenk*)
 - prednji mozak* ‘przodomózgowie’ (niem. *Vorderhirn*)
- dwuwyrzowe – o schemacie: rzeczownik + rzeczownik:
 - korijen šake* ‘nadgarstek’ (niem. *Handwurzel*)
 - obrač glave* ‘mięsień mostkowo-obojęczykowo-sutkowy’ (niem. *Kopfwender*)
 - grlo maternice* ‘szyjka macicy’ (niem. *Gebärmutterhals*)
- trzywyrzowe:
 - gornji gležanjski zglob* ‘staw skokowo-goleniowy’ (niem. *oberes Sprunggelenk*)
 - široki mišić leđa* ‘mięsień najszerszy grzbietu’ (niem. *breiter Rückenmuskel*)
- B) zapożyczenia z języka łacińskiego:
 - jednowyrzowe:
 - odmicač* ‘odwodziciel’ (łac. *abductor*)
 - okretač* ‘mięsień obracający’ (łac. *rotator*)
 - dwuwyrzowe – o schemacie: przymiotnik + rzeczownik:
 - duga kost* ‘kość długa’ (łac. *os longum*)
 - kratka kost* ‘kość krótka’ (łac. *os breve*)
 - pljosnata kost* ‘kość płaska’ (łac. *os planum*)
 - preponska kost* ‘kość łonowa’ (łac. *os pubis*)
 - desna kljetka* ‘komora prawa’ (łac. *ventriculus dexter*)
 - lijeva kljetka* ‘komora lewa’ (łac. *ventriculus sinister*)
 - bubrežna srž* ‘rdzeń nerki’ (łac. *medulla renis*)
 - moždano deblo* ‘pień mózgu’ (łac. *truncus cerebri*)
 - dwuwyrzowe – o schemacie: rzeczownik + rzeczownik:
 - kosti zapešća* ‘kości nadgarstka’ (łac. *ossa carpi*)
 - kosti stopala* ‘kości stopy’ (łac. *ossa pedis*)
 - korijen zuba* ‘korzeń zęba’ (łac. *radix dentis*)
 - zub mudrosti* ‘ząb mądrości’ (łac. *dens serotinus*)
 - zglobovi šake* ‘stawy ręki’ (łac. *articulationes manus*)
 - žlijezde slinovnice* ‘ślinianki’ (łac. *glandulae salivariae*)
 - trzywyrzowe:
 - kosti prsta (prstiju) šake* ‘kości palców ręki’ (łac. *ossa digitorum manus*)
 - kosti prsta (prstiju) stopala* ‘kości palców stopy’ (łac. *ossa digitorum pedis*)
 - desna glavna dušnica* ‘oskrzele główne prawe’ (łac. *bronchus principalis dexter*)

lijeva glavna dušnica ‘oskrzele główne lewe’ (łac. bronchus principalis sinister)

rednji zupčasti mišić ‘mięsień zębaty przedni’ (łac. musculus serratus anterior)

- czterowyrazowe

vanjski kosi trbušni mišić ‘mięsień skośny zewnętrzny brzucha’ (łac. musculus obliquus externus abdominis)

C) zapożyczenia z języka niemieckiego lub łacińskiego:

- jednowyrazowe:

šav ‘szew’ (łac. sutura, niem. *Naht*)

pregibač ‘zginacz’ (łac. flexor, niem. *Beuger*)

ispružać ‘prostownik’ (łac. extensor, niem. *Strecker*)

nadmuće ‘najądrze’ (łac. epididymis, niem. *Nebenhoden*)

- dwuwyrazowe – o schemacie: przymiotnik + rzeczownik:

gornja vjeđa ‘powieka górna’ (łac. palpebra superior, niem. *Oberlid*)

donja vjeđa ‘powieka dolna’ (łac. palpebra inferior, niem. *Unterlid*)

gornja usna ‘warga górna’ (łac. labium superius, niem. *Oberlippe*)

donja usna ‘warga dolna’ (łac. labium inferius, niem. *Unterlippe*)

nosna kost ‘kość nosowa’ (łac. os nasale, niem. *Nasenbein*)

suzna kost ‘kość łzowa’ (łac. os lacrimale, niem. *Tränenbein*)

nepčana kost ‘kość podniebienna’ (łac. os palatinum, niem. *Gaumenbein*)

čunasta kost ‘kość łódeczkowata’ (łac. os scaphoideum, niem. *Kahnbein*)

mjesečasta kost ‘kość księżycowata’ (łac. os lunatum, niem. *Mondbein*)

rameni zglob ‘staw ramienny’ (łac. articulatio humeri, niem. *Schultergelenk*)

žvačni mišić ‘mięsień żwacz’ (łac. musculus masseter, niem. *Kaumuskel*)

krojački mišić ‘mięsień krawiecki’ (łac. musculus sartorius, niem. *Schneidermuskel*)

usna šupljina ‘jama ustna’ (łac. cavitas oris, niem. *Mundhöhle*)

trbušna šupljina ‘jama brzuszna’ (łac. cavitas abdominalis, niem. *Bauchhöhle*)

debelo crijevo ‘jelito grube’ (łac. intestinum crassum, niem. *Dickdarm*)

slijepo crijevo ‘jelito ślepe’ (łac. intestinum caecum, niem. *Blinddarm*)

bubrežna zdjelica ‘miedniczka nerkowa’ (łac. pelvis renalis, niem. *Nierenbecken*)

tjemeni režanj ‘płat ciemieniowy’ (łac. lobus parietalis, niem. *Scheitelappen*)

srednji mozak ‘śródmózgowie’ (łac. mesencephalon, niem. *Mittelhirn*)

- dwuwyrazowe – o schemacie: rzeczownik + rzeczownik:

hrbat šake ‘grzbiet ręki’ (łac. dorsum manus, niem. *Handrücken*)

hrbat stopala ‘grzbiet stopy’ (łac. dorsum pedis, niem. *Fussrücken*)

vrat zuba ‘szyjka zęba’ (łac. collum (cervix) dentis, niem. *Zahnals*)

zglob lakta ‘staw łokciowy’ (łac. articulatio cubiti, niem. *Ellenbogengelenk*)

zglob ramena ‘staw ramienny’ (łac. articulatio humeri, niem. *Schultergelenk*)

trbuh mišića ‘brzusiec’ (łac. venter, niem. *Muskelbauch*)

- trzywyrazowe:

dvoglavi mišić nadlaktice ‘mięsień dwugłowy ramienia’ (łac. musculus biceps brachii, niem. *zweiköpfiger Armmuskel*)

troglavi mišić nadlaktice ‘mięsień trójgłowy ramienia’ (łac. musculus triceps brachii, niem. *dreiköpfiger Armmuskel*)

veliki prsni mišić ‘mięsień piersiowy większy’ (łac. *musculus pectoralis major*, niem. *grosser Brustmuskel*)

pravi trbušni mišić ‘mięsień prosty brzucha’ (łac. *musculus rectus abdominis*, niem. *gerader Bauchmuskel*)

mali sjedni mišić ‘mięsień pośladowy mały’ (łac. *musculus gluteus minimus*, niem. *kleiner Gesässmuskel*)

četveroglavi mišić bedra ‘mięsień czworoboczny uda’ (łac. *musculus quadriceps femoris*, niem. *vierköpfiger Schenkelstrecker*)

prednji mišić goljenice ‘mięsień piszczelowy przedni’ (łac. *musculus tibialis anterior*, niem. *vorderer Schienbeinmuskel*)

Jak widać, w przytoczonym materiale największą grupę stanowią terminy, w których członem określającym nazwy jest przymiotnik, a określany rzeczownik, człony te tworzą związek zgody, np. *gornji kapak*, *donji kapak*, *gornja vjeđa*, *donja vjeđa*, *gornja usna*, *donja usna*, *prsni koš*, *gornji trbuh*, *donji trbuh*, *srednji prst*, *duga kost*, *kratka kost*, *pljosnata kost*, *koštana moždina*, *čeona kost*, *tjemena kost*, *zatiljna kost*, *sljepoočna kost*, *klinasta kost*, *sitasta kost*, *spanasta kost*, *nosna kost*, *suzna kost*, *nepčana kost*, *donja čeljust*, *podjezična kost*, *vratni kralješci*, *prsni kralješci*, *petna kost* itd.

Mniej liczny zbiór stanowią jednostki leksykalne, w których członem określającym i określany nazwy jest rzeczownik, człony te tworzą związek rzędu, np. *bradavica dojke*, *korijen šake*, *hrbat šake*, *hrbat stopala*. W materiale często występują także struktury wielowyrazowe (przeważnie trzywyrazowe). Niewielką grupę stanowią terminy jednowyrzowe odrzeczownikowe, które będąc zrostami dokładnie odwzorowują budowę kalkowanych struktur, np. *kažiprst* < niem. *Zeigefinger*, *zglobomaz* < niem. *Gelenkschmiere*. Istnieje też grupa wyrazów, których status jest dyskusyjny. Mogą to być albo kalki albo formacje utworzone drogą derywacji słowotwórczej na gruncie rodzimym, np. *natkoljenica* (niem. *Oberschenkel* lub chorw. *nad + koljenom*) czy *potkoljenica* (niem. *Unterschenkel* lub chorw. *pod + koljenom*).

Zazwyczaj omawiane tu leksemy zachowują dokładnie strukturę kalkowanych jednostek leksykalnych, rzadko mamy do czynienia ze zmianą szyku elementów.

Zwraca uwagę znaczny udział nazw hybrydycznych (około 10%) w chorwackiej terminologii anatomicznej, które zgodnie z klasyfikacją reprezentują tzw. półkalki, np.:

gornji ekstremitet ‘kończyna górna’ (łac. *membrum superius*) – termin jest kalką prawdopodobnie z języka niemieckiego: niem. *obere Extremität*.

donji ekstremitet ‘kończyna dolna’ (łac. *membrum inferius*) – termin jest kalką prawdopodobnie z języka niemieckiego: niem. *untere Extremität*.

brahiocefalično deblo ‘pień ramiennie-głowy’ (łac. *truncus brachiocephalicus*)

potključna arterija ‘tętnica podobojczykowa’ (łac. *arteria subclavia*)

lakatna arterija ‘tętnica łokciowa’ (łac. *arteria ulnaris*, niem. *Ellenschlagader*)

slezenska arterija ‘tętnica śledzionowa’ (łac. *arteria lienalis*)

plućne vene ‘żyły płucne’ (łac. *venae pulmonales*)

potključna vena ‘żyła podobojczykowa’ (łac. *vena subclavia*)

limfne vrećice ‘grudki chłonne’ (łac. *folliculi lymphatici*)

rombični mozak ‘tyłomózgowie’ (łac. *rhombencephalon*)

W badanym materiale, na który składają się w większości kalki strukturalne, pojawiło się kilka wyrazów, które można zaliczyć do kalk semantycznych. Językiem-dawcą w ich przypadku jest łacina. Niektóre nazwy kości zostały nazwane ze względu na kształt, przypominający inne przedmioty i znaczenie anatomiczne jest tutaj wtórne:

ralo ‘lemiesz’ (łac. vomer) – nazwa metaforyczna nadana ze względu na kształt kości przypominający lemiesz;

lopatica ‘łopatka’ (łac. scapula) – znaczenie anatomiczne jest wtórne, nazwa została nadana ze względu na kształt kości. Jest to trójkątna, płaska kość przypominająca łopatkę;

zdjelica ‘miednica’ (łac. pelvis) – znaczenie anatomiczne jest wtórne, nadane zostało ze względu na kształt przypominający miednicę.

Jak widać z przedstawionego powyżej materiału kalki językowe stanowią znaczącą część terminów anatomicznych. Nie dziwi to, gdyż terminologie specjalistyczne wszystkich języków słowiańskich kształtowały się czerpiąc z łaciny i / lub języka niemieckiego. Jeżeli chodzi o cechy formalne omawianych kalk językowych, to reprezentują one typ kalk strukturalnych. Rzadkością natomiast są kalki leksykalne semantyczne.

Zwraca uwagę fakt, że najczęściej kalkowane są terminy ściśle specjalistyczne – wiele jest wśród nich nazw odnoszących się do układów wewnętrznych. Natomiast terminy będące w potocznym użyciu, typu *oko* czy *zrenica*, kalkowane są bardzo rzadko.

Niniejsze opracowanie nie stanowi oczywiście pełnego omówienia tego tematu, ponieważ zagadnienie kalk językowych w leksyce anatomicznej jest bardzo szerokie i nastęcza wiele trudności interpretacyjnych.

BIBLIOGRAFIA

- Babić 1980:** Babić, S. *Njemačke prevedenice – izazov našim lingvistima*, „Dometi”, nr 9, Rijeka 1980, s. 91–96.
- Babić 1984:** Babić, S. *Njemačke prevedenice u hrvatskom ili srpskom jeziku*, „Leksikologija i leksikografija”, Novi Sad 1994, s. 9–14.
- EJO 1993:** *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. Polański, K., Wrocław–Warszawa–Kraków 1993.
- LM 1971:** *Lexicon Medicum. Anglicum, Russikum, Gallicum, Germanicum, Latinum, Polonum*, Warszawa 1971.
- Loknar 1988:** Loknar, V. *Teme iz medicinskog nazivlja*. Zagreb 1988.
- MAA 1992:** *Mali anatomski atlas. Naše tijelo (za osnovnu i srednju školu)*, red. Bukša, J., Zagreb 1992.
- Muhvić-Dimanovski 1988:** Muhvić-Dimanovski, V. *Prevedenice iz engleskog, njemačkog i francuskog u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb 1988.
- Muhvić-Dimanovski 1996:** Muhvić-Dimanovski, V. *Njemački kao jezik posrednik pri posuđivanju iz engleskoga u hrvatski*, „Suvremena lingvistika”, nr 41/42, 1996, s. 457–464.

- Muljačić 1968:** Muljačić, Ž. *Tipologija jezičnog kalka*, „Radovi Filozofskog fakulteta”, Zadar 1968, s. 5–19.
- Nyomárkay 1984:** Nyomárkay, I. *Strane riječi u hvatskosrpskom jeziku (sh) jeziku*, 1984.
- Obara 1989:** Obara, J., *Teoretyczne problemy kalkowania*, Wrocław 1989.
- Popiołek 2001:** Popiołek, B. Różnice między chorwacką a serbską terminologią anatomiczną, „*Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*”, nr 37, Warszawa 2001, s. 203–211.
- Popiołek 2003:** Popiołek, B. *Terminologia anatomiczna chorwacka i serbska. Kształtowanie się jej i funkcjonowanie we współczesnych językach*, Kraków 2003.
- Rammelmeyer 1975:** Rammelmeyer, M. *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung*, Wiesbaden 1975.
- Regula – Slijepčević 1996:** Regula, I., Slijepčević, M. *Životni procesi u biljkama. Biologija čovjeka (udžbenik iz biologije za III. razred gimnazije)*, Zagreb 1996.
- Schneeweis 1960:** Schneeweis, E. *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatische in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin 1960.
- Trivunac 1937:** Trivunac, M. *Nemački uticaji u našem jeziku*, Beograd 1937.
- Turk – Pavletić 1999:** Turk, M., Pavletić, H. Posrednički jezici u kalkiranju, „*Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*”, nr 25, Zagreb 1999, s. 359–375.
- Vinja 1951:** Vinja, V. Calque linguistique u hrvatskom jeziku Marka Marulića, „*Zbornik radova*”, nr 1, 1951, s. 547–566.